

Credodienst

De geloofsbelijdenis van Luther

Ontmoetingskerk Enschede

0 Inleiding - Geloof belijden

- Inleidende muziek
 - Schütz – *Wir gläuben all an einen Gott* (SWV 303)
 - <https://www.youtube.com/watch?v=xb8t9bLTy9c>

0.1 Het woord 'geloven'

- Eerst even een paar woorden over wat een 'geloofsbelijdenis' is. En over wat dat nu eigenlijk betekent – dat werkwoord 'geloven'... Dat we in de kerk zo makkelijk uitspreken. Maar wat bedoelen we er eigenlijk mee. Wat bedoelen we eigenlijk wanneer we zingen 'ik geloof'?
- Er is een prachtige sketch van Herman Finkers die hier heel verduidelijkend werkt. De situatie is als volgt. Finkers ziet iemand in de goot liggen. De nood blijkt groot, hulp zal niet meer baten, maar misschien brengt de biecht een laatste verlichting. Dus vraagt Finkers aan de arme man in de goot: 'gelooft u?'
 Antwoord: "Ik geloof in Jezus Christus die gestorven is aan het kruis en een paar dagen later omhooggedaald is naar de hemel"
 Finkers: "Dat klopt niet."
 Antwoord: "Nee, maar dat geloof ik zo."
 "Nee, u zei omhooggedaald, maar hij is neergestegen."
 "Ik geloof niet dat hij is neergestegen".
 "Dan bent u een heiden...
 ... en dat is geen muggenzifterij... het is muggenzifterij"

Een sketch om een over na te denken.

Want voor je het weet wordt het kerkelijk Credo – de geloofsbelijdenis van de kerk - een soort definitie van het geloof: Ik geloof dat het met God en mens zo en zo zit!

En wordt het persoonlijk uitspreken van de geloofsbelijdenis tot een soort handtekening onder een contract.

Wie het verkeerd opzegt... of wie het niet van a tot z kan ondertekenen.... gelooft niet goed. En voor je het weet volgt de zoveelste kerkscheuring. Want het is tenslotte géén muggezifterij, maar muggenzifterij.

Daarom is het goed om vandaag eerst even stil te blijven staan bij het woordje 'geloven'. Wat betekent dat eigenlijk?

0.2 Bijbelse achtergrond

I. Geloof Belijden

Exodus 14,30 - 31 *(Nieuwe BijbelVertaling)*

.... en stelden ze hun vertrouwen in hem en in zijn dienaar Mozes.

(Vertaling 1951)

31 ... en het volk vreesde de Here en zij geloofden in de Here en in Mozes, zijn knecht.

Ontmoetingskerk Enschede

0.3 Een motie van vertrouwen

- In Hebreeuws en Grieks – de brontalen van ons geloof – wordt voor de woorden 'geloof' en 'vertrouwen' één en hetzelfde woord gebruikt. Het is hetzelfde begrip. Als je bijv. de lezing uit Exodus vergelijkt met de vertaling van 1951, dan zie je dat, waar nú gesproken wordt over 'vertrouwen', toen gesproken werd over 'geloof'. In het Nederlands lijken het twee verschillende woorden. Maar in de taal van de Bijbel betekenen 'geloof' en 'vertrouwen' dus precies hetzelfde. En m.i. is de betekenis van het woord het woord 'vertrouwen' eigenlijk een stuk duidelijker.
- Bij 'vertrouwen' kan je bijvoorbeeld denken aan het ijs dat je na een paar nachten pittige vorst op het water ziet. Dan open je 's ochtends de gordijnen...

Zou het kunnen?????

En dan gebeurt het af en toe dat iemand, op een dag, de schaatsen onder bindt. En het ijs op gaat.

Wel, dat is een geloofsbelijdenis! De schaatser gelooft in het ijs. Elke slag is a.h.w. een credo: Ik geloof... ik geloof... ik geloof... in het ijs.

En nee, die schaatser gelooft niet dat het klopt dat ijs H₂O is in gekristalliseerde vorm.

'Geloven in het ijs' betekent dat je erop *vertrouwt* dat het ijs jou houdt. Dat jij je weg er op kunt gaan. (In dát geloof ben ik overigens niet echt een voorganger. Ik laat graag anderen voorgaan...)

- Maar denk ook aan het intermenselijk vertrouwen. In die zin kunnen mensen geloven in elkaar. Als Hazes zingt 'Zij gelooft in mij...' en Boudewijn de Groot 'Ik geloof in jou en mij', dan is dát precies de betekenis van het woord 'geloven' zoals we dat in de kerk bedoelen. Dat is dus wat we doen als we in de kerk de geloofsbelijdenis zingen. We zingen een *motie van vertrouwen*. Laten we dat samen doen.

0.4 Zingen

- *In God de Vader op zijn troon* (LB 342)

1 Meditatie II – De geloofsbelijdenis van Luther

- En nu dus naar Luther – en naar de geloofsbelijdenis die we vanaf medio februari hier in de kerk gezongen hebben. Week na week. Die in het begin zó moeilijk was... maar die sinds Pasen toch echt mooi is gaan klinken... en nog steeds mooier klinkt. Eerst wat algemene opmerkingen – over de bedoeling van het lied, en over de melodie...

1.1 Luthers Bedoelingen

- De oorspronkelijke titel van Luthers lied was: “**Patrem zu Deutsch**”
Dat de titel van het lied begint met de tweede regel laat zich verklaren uit de liedpraktijk van de oude katholieke kerk. De Bisschop/priester zong namelijk de eerste regel van het credo: 'credo in unum deum' – en dan viel het koor in met 'patrem omnipotentem'. De koorbijdrage had zo als titel; “Patrem’.

Maar nu dus 'Patrem zu Deutsch'. De bedoeling is duidelijk: we gaan zingen in de volkstaal. Luther geeft het Credo terug aan het volk.

- Oorspronkelijk is het lied geschreven voor zondag Trinitatis in 1524. Trinitatis, dat was bij ons vorige week (maar wij hadden een ander feestje op de agenda staan... Vandaag vieren we het dus een beetje, alsnog).

Het lied kent dan ook een duidelijk 'trinitarische' opbouw:

II. Het Credo van Luther - Inleiding

1. De oorspronkelijke bedoeling: Trinitatis

1 Wij geloven allen in één God, die de hemel en de aarde geschapen heeft..

2 Wij geloven allen in zijn Zoon. Jezus Christus, onze Here...

3 Wij geloven in de Heil'ge Geest God, zoals de Zoon, de Vader...

Ontmoetingskerk Enschede

- Maar al vrij snel kwam het lied in volgende liedbundels terecht onder het hoofdje 'belijdenis'.
- Luther heeft het lied bewust geschreven als een veréenvoudiging van de '12 artikelen van Nicea'. 12 is veel, vond hij. 3 artikelen zijn beter te onthouden - dat kan zelfs een kind, aldus Luther. Kortom, Luther wilde een Credo schrijven dat voor iedereen begrijpelijk was. Het lied is dan ook uitdrukkelijk geschreven om van het eerste woord af door heel de gemeente samen gezongen te worden – *Wir glauben!*

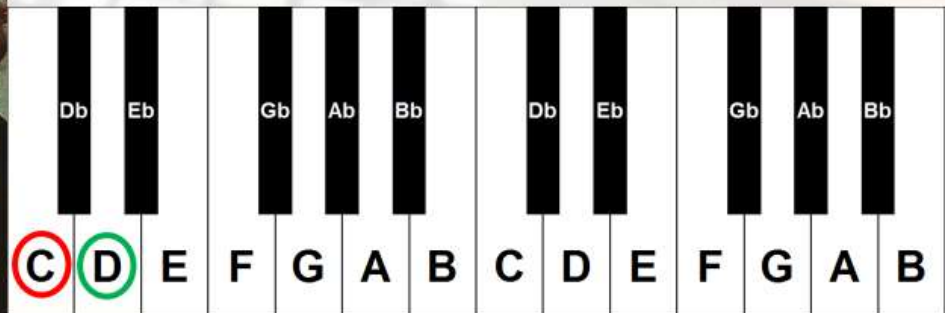
1.2 De melodie

- Deskundigen vinden de melodie prachtig. En wij? We hebben er vreselijk aan moeten wennen. Maar velen zijn de melodie na dat 'wennen' toch mooier gaan vinden. Laten we eens bekijken a) waarom we zo moesten wennen en b) waarom het na dat wennen mooier werd.
- We moesten wennen omdat het duidelijk een oude melodie is. In de basis zelfs ouder dan Luther. Luther heeft een voor-reformatorische bron gebruikt – en ernstig bewerkt.
- Er zijn vier belangrijke kenmerken die bepalend zijn voor de beleving:
- 1. De 'Dorische toonladder' waarin het lied geschreven is. Dit is een oude kerktoonladder. De toonzetting van het lied is daarmee totaal anders dan die van de meeste hedendaagse muziek. Zo'n oude toonladder brengt een heel eigen sfeer met zich mee. Maar aan die eigen sfeer kán je wennen.

II. Het Credo van Luther - Inleiding

2. De melodie - dorisch

Ontmoetingskerk Enschede

- 2. Luther heeft heel bewust de Gregoriaanse trekken behouden. Sterker nog, hij heeft het voorbeeld dat hij (zoals gezegd) had weer meer 'Gregoriaans' laten klinken, door juist regelmatig weer meer tonen met één lettergreep ('melismatisch' ipv. 'syllabisch') te verbinden.

II. Het Credo van Luther - Inleiding

2. De melodie: 'melismatisch' ipv 'syllabisch'

Cre-do in de-um pa-trem om-ni-po-ten-tem.
Wir glau-ben in ei-nem Gott,
Cre-do et in fi-li-um
Schöp-fer Him-mels und der Er-
sane-tum do-mi-num
den, mit Wor-ten er ließ wer-den

Ontmoetingskerk Enschede

Dan krijg je van die zwiersels in de melodie – zoals bij 'wijhijhijhij' aan het begin... en bij 'houdt voor ons de wahahahahahacht aan het eind.'

- 3. De melodie heeft een heel breed bereik – tien tonen!

II. Het Credo van Luther - Inleiding

2. De melodie: tien tonen breed

Wij ge - lo - ven al - len in één God,
 Hij wil da - ge - lijks ons voe - den,
 't ve - ge lijf ons wel be - wa - ren,

Ontmoetingskerk Enschede

God belijden mag wat vragen van de gemeente, zo vond Luther.

- 4. De melodie heeft een bijzondere opbouw. In feite is de melodie namelijk al 'trinitarisch'.

II. Het Credo van Luther - Inleiding

2. De melodie: trinitarische opbouw

Cre - do in de - um pa - trem om - ni - po - ten - tem,
 Wir glau - ben in ei - nem Gott,
 Cre - do et in fi - li - um
 Schöp - fer Him - mels und der Er - de,
 sanc - tum do - mi - num
 den, mit Wor - ten er - lieB wer - den,
 pa - tri na - tu - ra u - ni - for - men,
 al - le Ding gar in sei - nem Ge - bot.
 Cre - do et in spi - ri - tum
 Von der Zar - ten würd er - ge - born,

Ontmoetingskerk Enschede

In die oerversie welke Luther gebruikte werd het héle Credo in één couplet gezongen: En Vader, Zoon en Geest vertonen in dat éne couplet een stijgende lijn. Je zet steeds hoger in. De zingende ziel stijgt zo a.h.w. al zingend op tot de hemel.

En zo bevat de melodie ook een boodschap. De triniteit zit al in de melodie van élk vers.

1.3 Muziek

- Door de eeuwen heen zijn musici met de melodie van Luthers Credo aan de gang gegaan. Een voorbeeld uit de 17e eeuw: Samuel Scheidt (1587 – 1654), “Wir Glauben All An Einen Gott,, in een bewerking voor orgel en trompet door Wolfgang Stockmeier (1931 – 2015),

gespeeld door Klaske Droogendijk – De Vries (Cornet) en Ymte Westra (orgel):

<https://youtu.be/V4SiUHgi4bM>

1.4 De tekst van Luthers Credo

1.4.1 Vers 1

II. Het Credo van Luther – Tekst I

Wij geloven allen in één God,
die de hemel en de aarde
geschapen heeft en Vader is;
ons als kinderen aanvaardde.
Hij wil dagelijks ons voeden,
't vege lijf ons wel bewaren,
onze ziel voor onheil hoeden
en geen leed mag ons wedervaren.
Hij zorgt trouw voor ons,
houdt de wacht;
de Heer heeft alles in zijn macht.

Wir glauben all an einen Gott,
Schöpfer Himmels und der Erden,
der sich zum Vater geben hat,
dass wir seine Kinder werden.
Er will uns allzeit ernähren,
Leib und Seel auch wohl
bewahren;
allem Unfall will er wehren,
kein Leid soll uns widerfahren.
Er sorget für uns,
hüt' und wacht;
es steht alles in seiner Macht.

Ontmoetingskerk Enschede

- Het eerste woord is al opvallend. We beginnen met 'wij'. Niet met 'ik'. Belijden – die motie van vertrouwen – doen we als gemeente samen.
- God als 'Schepper' valt samen met God als 'Vader'.
Maar 'Schepper' is voor Luther niet iets van eenmaal, destijds, in aanvang. Gods Scheppend handelen gaat met zijn schepping mee en vertoont zich elke dag ('allzeit') in licht en leven. Is blijvend werkzaam. Schepper en vaderlijke zorg vallen samen bij Luther.
Opvallend in dit verband Zie ook in nadruk op 'ons': (wir / uns / uns / uns – In het Nederlands zelfs één keer meer dan in het Duits). Ofwel: 'Schepping' voor Luther betreft een relatie – niet een historisch gebeuren. Schepping voor Luther is Gods trouwe zorgende macht, *allzeit*.
Al met al een heel teder eerste vers van Luthers belijdenis.
En het onderstreept wat we al vonden: Geloof is vertrouwen.
- **Zingen: LB 341: 1**

1.4.2 Vers 2

II. Het Credo van Luther – Tekst II

Wij geloven allen in zijn Zoon.
Jezus Christus, onze Here,
die eeuwig bij de Vader woont,
God gelijk in macht en ere.
Uit Maria, die geloofde,
werd de ware mens geboren
die de Heilige Geest beloofde.
Is voor ons, schuldig en verloren,
aan 't kruis gestorven. Uit de dood
ten leven opgewekt door God.

Wir glauben auch an Jesus Christ,
seinen Sohn und unsern Herren,
der ewig bei dem Vater ist,
gleicher Gott von Macht und
Ehren,
von Maria, der Jungfrauen,
ist ein wahrer Mensch geboren
durch den Heiligen Geist im
Glauben;
für uns, die wir warn verloren,
am Kreuz gestorben und vom Tod
wieder auferstanden durch Gott.

Ontmoetingskerk Enschede

Het bijzondere van het tweede vers is, dat het één lange zin vormt. De punt komt pas helemaal aan het einde.

Voor Luther is de éénheid tussen God en Jezus Christus van belang. Jezus is volgens deze belijdenis niet 'los te koop'. De Opstanding van Christus is ook puur een daad van God.

Al met al onderstreept Luther in die éne lange zin dat in Jezus Christus puur God aan het werk is – op aarde – in een (Duits: *ein wahrer Mensch*) mens als wij. In Christus zijn God en mens onlosmakelijk met elkaar verbonden – in één lange zin.

- **Zingen: LB 341;2**

1.4.3 Vers 3

II. Het Credo van Luther – Tekst III

Wij geloven in de Heil'ge Geest
God, zoals de Zoon, de Vader,
vertroostend wie het oordeel
vreest
en verrijkend met zijn gaven,
wie van Christus zijn op aarde,
doet Hij als een lichaam leven,
vrij van kwaad dat hen
bezwaarde.
Alle vlees zal dan ook herleven.
Na deez' ellende ons bereid
een leven in de eeuwigheid!

Wir glauben an den Heil'gen Geist,
Gott mit Vater und dem Sohne,
der aller Schwachen Tröster heißt
und mit Gaben zieret schöne,
die ganz Christenheit auf Erden
hält in einem Sinn gar eben;
hier all Sünd vergeben werden,
das Fleisch soll auch wieder leben.
Nach diesem Elend ist bereit'
uns ein Leben in Ewigkeit.

Ontmoetingskerk Enschede

Ook in het vers over de Geest staat de éénheid met God, én met de zoon, voorop.

Vanwege de rijm wijkt de vertaling iets af. Het Duits spreekt teder van 'aller schwachen Tröster'... maar rijmen op 'geest' in het Nederlands is moeilijk. In de vertaling klinkt de dubbele betekenis van 'Paracleet' door. Dat kan immers zowel 'trooster' als 'vermaner' betekenen.

- De Duitse regel over 'hält in einem Sinn gar eben' (in het Nederlands met een verwijzing naar 'lichaam' vertaald) klinkt rijkelijk cryptisch. Maar in die formulering klinkt 1Kor. 1,10 door: "weest vast aaneengesloten, één van zin en gevoelen". Het gaat hier over de kerk, die door de Geest tot éénheid wordt gebracht.
Zo mogen we in de vertaling dus ook dat woord 'lichaam' verstaan - in de zin van 'één samenhangend geheel'.
Bijzonder is het ondertussen om te zien hoeveel nadruk Luther legt op de éénheid, gezamenlijkheid. Het gaat hier om de 'únam sanctam catholicam ecclesiam' - om de éne heilige algemene christelijke kerk (helaas zingen we in het NL vaak niet 'één' maar 'een' – maar Luther onderstreept juist het 'één'). Nota bene midden in de revolutionaire reformatie-tijd houdt Luther vast aan de éénheid (ondeelbaarheid!) van de kerk die de Geest schiept.
- De 'ellende' – tenslotte. De Nederlandse grammatica laat ruimte voor twijfel open in de laatste regel: is 'de ellende' ons door God bereid of is het 'leven tot in eeuwigheid' ons door God bereid? Het Duits is op dit punt éénduidig: ... nach diesem Elend ist bereit' uns ein Leben in Ewigkeit. Waarbij het goed is om te beseffen dat in het oud-Duits 'Elend' in Oud-Duits staat voor: vol heimwee wonen in het buitenland, vreemd zijn – voor ballingschap.
- **Zingen: LB 341: 3 + Amen** (Amen is van ná Luther)

2 FILM / MUZIEK

- BWV 680 - Bach heeft bij het Luthers Credo een prachtige fuga geschreven. Met in het Engels de bijnaam 'giant fugue'. De eerste tonen van het Credo vormen een thema, dat in de verschillende stemmen steeds weer, en dwars door elkaar, én op verschillende toonhoogtes terugkomt...
Het is eigenlijk geschreven voor orgel. Na de dienst zal Ymte het ook spelen. Maar nu luisteren we een versie gespeeld door een brass-orkest:
<https://www.youtube.com/watch?v=7v0h9yOb35U>

3 Meditatie III.

3.1 Bijbellezing

III. Het Credo in de Lutherse liturgie

Lezen: Marcus 9, 24

Meteen riep de vader van het kind uit:
'Ik geloof! Kom mijn ongelof te hulp.'

Ontmoetingskerk Enschede

3.2 De functie van de belijdenis in de lutherse liturgie.

- In onze 'Lutherliturgie' zingen we het Credo ná de lezingen, vóór de preek. Zo raadt Luther het ook aan. Vóórdat we gaan preken geven we eerst stem aan het geloof/vertrouwen van de kerk van alle eeuwen.
- Dat relateert de preek... Het maakt bescheiden (wat niet verkeerd is, anno nu): Wat nu, in onze preek, gezegd wordt, is maar een minipuzzelstukje binnen dat grote geheel van de kerk waar wij deel van zijn.

Tegelijk relateert de belijdenis de preek die volgt ook in andere zin: Het Credo stelt de preek ook in relatie met het geloof van de kerk van alle eeuwen:

Alles wat wij vandaag zeggen... wordt gedragen door het eeuwenoude geloof van de kerk... door die motie van vertrouwen, zonder einde...

3.3 Gedicht

III. Het Credo in de Lutherse liturgie

Een motie van vertrouwen

Eigenlijk geloof ik niets,
en twijfel ik aan alles, zelfs aan U.
Maar soms, wanneer ik denk
dat Gij waarachtig leeft,
dan denk ik, dat Gij Liefde zijt, en eenzaam,
en dat, in zelfde wanhoop, Gij mij zoekt
zoals ik U.

Gerard Reve

Ontmoetingskerk Enschede

3.4 Lied

- LB 942, *Ik sta voor u in leegte en gemis*

Orgelspel na de dienst – een fragment: <https://youtu.be/MoLIGR2YEh4>